

Complexnummer: 531786

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Wapenplaats bij Asperen

Aantal complexonderdelen

3

Monumentnummers van complexonderdelen

531787, 531788, 531789

Woonplaats

Asperen, Herwijnen

Gemeente

West Betuwe

Provincie

Gelderland

Locatie van het hoofdobject

Wapenplaats bij Asperen, Asperen

Complexomschrijving

Cluster 68. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX WAPENPLAATS BIJ ASPEREN

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l'épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867 - ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit verdragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaamd. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

WAPENPLAATS BIJ ASPEREN

Inleiding complex

De WAPENPLAATS BIJ ASPEREN, een klein aarden verdedigingswerk, is aangelegd in 1845 ter plaatse van een uit 1794/95 daterende versterking: Pollux. De wapenplaats was een op de linkeroever (hier: westzijde) van de Linge gesitueerde tegenhanger van het oostelijker gelegen Fort bij Asperen. De twee waren aan het eind van de 18de eeuw aangelegd als de aarden dijkposten Castor en Pollux. De Wapenplaats bestaat in hoofdzaak uit een naar het zuidoosten gericht, halfcirkelvormig aardwerk, dat ook aan de flauw gebogen keelzijde (de noordwestzijde) is gesloten. De in vreedstijd dwars door het werk lopende weg over de linker Lingedijk werd bij oorlogsgevaar westelijk langs de wal van het werk omgeleid. De coupure in de halfronde wal werd dan met aarde toegemaakt. De wapenplaats is tot stand gebracht ter verdediging van de direct noordelijk ervan gelegen inundatiesluis en als afsluiting van de linker Lingedijk. De sluis, uit 1815, is van het type 'waaiersluis': de waaivormige sluisdeuren konden ook tegen hoogwater in worden geopend en gesloten. Sinds de aanleg van het werk is aan de noordzijde enige 'vergroeiing' met het stadje Asperen opgetreden. Het inundeerbare gebied is hier namelijk door aanpassing van de dijkloop gewijzigd, waardoor tussen het werk en de Nieuwe Zuider Lingedijk enige niet-militaire bebouwing kon ontstaan.

Ligging en relatie met andere complexen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De Wapenplaats bij Asperen en de annexe waaiersluis maken deel uit van een samenstel van werken rond Asperen, dat onder meer de complexe dijkstructuur langs de Linge omvat en hiernaast ook het Fort bij Asperen en de verdere sluis- en waterwerken in dit gebied. Het Fort bij Asperen en de Wapenplaats zijn beide aangelegd ter verdediging van deze sluiswerken en als verdediging van het Lingeaccess. De Nieuwe Zuider Lingedijk, die zich vanaf de linker Lingeoever bijna kaarsrecht in zuidwestelijke richting uitstrekt tot tegenover Kedichem (op de noordoever), vormde een afsnijding van een grote rivierbocht. Het dijklichaam fungeerde als westelijke kering van een inundatiezone en - in aansluiting op de rechter Lingedijk en als vervolg van de Diefdijk - als hoofdverdedigingslijn. De Nieuwe Zuider Lingedijk was iets ten zuidwesten van de wapenplaats versterkt door een batterij die ook ondersteuning kon geven aan de Wapenplaats, terwijl het Fort bij Asperen en de Wapenplaats bij Asperen elkaar over en weer konden ondersteunen en ze samen - mede via het nog steeds tamelijk open schootsveld en inundatiegebied - een sleutelrol vervulden voor de verdediging van het acces. Tevens bestond er een directe relatie met de vele in het Laat-Interbellum gebouwde kleine betonnen werken in de Diefdijklinie, de Lingedijken en de Nieuwe Zuider Lingedijk.

Omschrijving complex

De ongeveer 0,8 ha beslaande WAPENPLAATS BIJ ASPEREN bestaat in hoofdzaak uit een halfrond aardlichaam met aan de noordwestzijde een flauw gebogen begrenzing. (Vrijwel) uitsluitend als aardwerken uitgevoerde werken zijn zeldzaam in de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De Wapenplaats wordt grotendeels omgeven door een natte gracht en is doorsneden door de ter plaatse vrijwel zuid-noord lopende linker Lingedijk.

De bescherming van het complex Wapenplaats bij Asperen betreft de volgende complexonderdelen:

- De AANLEG VAN DE WAPENPLAATS MET AARDWERKEN, WAARIN RESTEN EN / OF SPOREN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN EN DE NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE

- GROEPSSCHUILPLAATS TYPE P

- NISSENHUT / OPSLAGGEBOUW / MAGAZIJN

Waardering complex

De WAPENPLAATS BIJ ASPEREN is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft hier een complex dat een voorbeeld is van een aarden versterking bij een inundatiesluis, daterend uit de periode 1815-1845, maar voortkomend uit een 18de-eeuws werk.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- * Krijgshistorische waarden en systeemwaarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde verdedigingswerken die dienden ter afsluiting en verdediging van niet te inunderen terreinen of andere accessen.
- * Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Fort bij Asperen, het complex Sluizen bij Asperen en het acces van de Linge. Tevens is hier sprake van een tamelijk gave relatie met het schootsveld en/of inundatieveld.
- * Archeologische waarden vanwege de mogelijk in de bodem aanwezige sporen van opstelplaatsen voor geschut, loopgraven, aardwerken en dergelijke - waaronder die uit eerdere fasen.
- * Het complex is zeldzaam en representatief (karakteristiek) omdat het een van de weinige hoofdzakelijk of uitsluitend als aardwerk uitgevoerde forten / verdedigingswerken in de Nieuwe Hollandse Waterlinie is.
- * Het complex is redelijk gaaf bewaard omdat de samenstellende onderdelen nog en de reden tot inrichting nog vrij goed herkenbaar zijn.

Monumentnummer*: 531787

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	28 november 2014
Kadaster deel/nr	82971/151

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Asperen, Herwijnen	West Betuwe	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Wapenplaats bij Asperen, Asperen	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Herwijnen	V			532
Herwijnen	V			23
Herwijnen	V			14
Herwijnen	V			535
Herwijnen	V			533
Herwijnen	V			536
Herwijnen	V			537
Herwijnen	V			534

*Omschrijving***

Cluster 68.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

AANLEG VAN DE WAPENPLAATS MET AARDWERKEN, WAARIN RESTEN EN / OF SPOREN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN EN DE NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE als onderdeel van de verdediging van het Lingeaccess en inundatiewerken. De wapenplaats is in feite weinig anders dan een in 1845 opgeworpen, klein aarden fort, waarin in zeer beperkte mate in harde materialen gebouwde onderdelen zijn opgenomen. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van forten is, behalve dit gewoonlijk tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er gewoonlijk onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en ook bestrate paden en appelplaatsen. Om (vijandelijke) toegang tot de werken te bemoeilijken en zo de verdediging te vergemakkelijken zijn forten en vergelijkbare werken omgeven door een (zo mogelijk natte) gracht, die op zijn beurt was omgeven door buitenoeveren. Hier lagen vaak een onderhoudsweg en / of een omleidingsweg. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had. De Wapenplaats bij Asperen wijkt in zoverre van dit algemene patroon af, dat het tot aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog (toen er een Groepsschuilplaats Type P is gebouwd) geen bomvrije gebouwen op het werk aanwezig waren: de Wapenplaats was uitsluitend als aardwerk ingericht. Opmerkelijk is ook dat bij de Wapenplaats de omleidingsweg binnen de gracht lag, aan de westzijde van het werk aan de voet van de wal, terwijl de (gewoonlijk als zodanig in gebruik zijnde) openbare weg het werk doorsneed en doorsnijdt. Zowel aan de noord- als de zuidzijde van het werk bevonden zich hiertoe bruggen; tegenover die aan de zuidzijde was een coupure in de wal, die in geval van (oorlogs)dreiging werd opgevuld met aarde. De zuidelijke brug is opgeruimd; de noordelijke, over de annexe sluis is tientallen jaren geleden vervangen.

Omschrijving

De AANLEG VAN DE WAPENPLAATS MET AARDWERKEN, WAARIN RESTEN EN / OF SPOREN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN EN DE NATTE GRACHT MET BUITENOEVEREN, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE bestaat in hoofdzaak uit een halfrond aardlichaam, met aan de noordwestzijde een flauw gebogen begrenzing. Het aardlichaam is grotendeels omgeven door een natte gracht en is iets schuin doorsneden door de ter plaatse vrijwel zuid-noord lopende linker Lingedijk. Herkenbaar zijn de beide geschutsofstelplaatsen - gelegen aan de zuidwest- en de zuidoostzijde van het werk - en de daarheen leidende hellingen. Het terrein wordt doorsneden door de weg over de linker Lingedijk. Er zijn nog sporen en resten van de omleidingsweg aan de voet van de wal, terwijl ook van de gracht, die aan de oostzijde ten dele samenviel met de Linge, en van de buitenoeveren van de gracht, nog delen aanwezig zijn. De oorspronkelijk met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had - de Militaire Landsgrond - is op de bij dit document behorende kaart aangeduid.

Waardering

De AANLEG VAN DE WAPENPLAATS MET AARDWERKEN, WAARIN RESTEN EN / OF SPOREN VAN GESCHUTSOPSTELPLAATSEN EN DE NATTE GRACHT MET BUITENOEVEREN, MET (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN EN MET DOOR GRENSPALEN AANGEDUIDE ZONE is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw)

Het betreft hier een onderdeel uit (omstreeks) 1845, namelijk een aarden aanleg met gracht.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.
- * Het onderdeel is zeldzaam en representatief (karakteristiek) omdat het een van de weinige hoofdzakelijk of uitsluitend als aardwerk uitgevoerde forten / verdedigingswerken in de Nieuwe Hollandse Waterlinie is.
- * Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat het militaire aardwerk zich nog vrij goed in het veld laat herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531788

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	28 november 2014
Kadaster deel/nr	82971/147

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Asperen	West Betuwe	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Asperen	Wapenplaats bij Asperen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Herwijnen	V			536

*Omschrijving***

Cluster 68.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Op de Wapenplaats bij Asperen bevindt zich een GROEPSSCHUILPLAATS TYPE P, op de westelijke helft van het werk. De groepsschuilplaatsen Type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan in de Nieuwe Hollandse Waterlinie ongeveer 570; het merendeel (ca. 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de groepsschuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet afgerond en van een aantal exemplaren is bekend dat ze nooit zijn voltooid. Type P (vanwege de markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is vermoedelijk het meest bekende type betonnen verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit het zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77) uit 1928 en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal bestaande en nieuwe accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen. De groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutopstellingen, versterkingen of loopgraven. Doordat de loopgraven en andere (aard)werken later vrijwel overal zijn geëffend of gesloopt, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig soms voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de groepschuilplaatsen Type P was in veel gevallen gedekt door aardwerken die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar met name op forten of in anderszins geaccidenteerd terrein zijn ze soms nog wel aanwezig. Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een nu nog

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

zichtbare paalfundering is toegepast; bij andere is een rondom uitstekende funderingsplaat of ook wel een trog tegen inundatiewater zichtbaar. Het exemplaar op de Wapenplaats bij Asperen ligt achter de Nissenhut, maar goed zichtbaar en zonder aarden dekking nabij de weg over het aardlichaam.

Omschrijving

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P is één bouwlaag hoge, in gewapend, ca. 100 tot 180 cm dik gietbeton uitgevoerd, granaatvrij, militair onderkomen, dat beschutting kon bieden aan 10-12 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 21-28. Het exemplaar op de Wapenplaats behoort tot de zwaarste klasse van dit in verschillende uitvoeringen gebouwde type. De groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten die uiteenlopen van ongeveer 5.50 x 7.20 x 4.70 m tot 6.50 x 8.20 x 4.90 (b x d x h). De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert echter. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3.00 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45° naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette), meestal vierkante toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45° en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscoop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter nooit aangebracht. Het interieur van de groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrenzelbaar was door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsom een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden gedekt door een schietgat voor een geweer. De stalen deuren zijn echter zelden of nooit geplaatst en de ingangen zijn later vaak dichtgezet met baksteen en gepleisterd. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken of een steun voor het handvuurwapen voor de bestrijking van de ingang. Het exemplaar op de Wapenplaats bij Asperen is niet toegankelijk.

Waardering

GROEPSSCHUILPLAATS TYPE P op de Wapenplaats bij Asperen is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de jaren 1939 - 1940, namelijk een gewapend betonnen groepsschuilplaats type P / Piramide, uitgevoerd in gewapend beton.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het binnen een 19de-eeuws fort als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn is toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard en laat zich als gebouwd onderdeel goed in het veld - en in dit geval op een fort - herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Monumentnummer*: 531789

Status rijksmonument
Inschrijving register* 28 november 2014
Kadaster deel/nr 82971/149

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Asperen West Betuwe Gelderland

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Herwijnen V 536

Omschrijving**

Cluster 68.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

NISSENHUT / OPSLAGGEBOUW / MAGAZIJN, vermoedelijk van omstreeks 1950, gelegen op de westelijke helft van de Wapenplaats bij Asperen. Nissenhutten of boogloodsen zijn tijdens de Eerste Wereldoorlog uitgevonden door de Canadees P. N. Nissen en ze zijn vervolgens in verschillende varianten wereldwijd toegepast, ook voor niet militaire doeleinden. Het gebouwtje ligt en met de lengterichting van noord naar zuid, vlak naast de openbare weg over de Wapenplaats, tussen de weg en een groepsschuilplaats type P. De Nissenhut werd vermoedelijk benut als opslaggebouw / magazijn.

Omschrijving

De NISSENHUT / OPSLAGGEBOUW / MAGAZIJN op de Wapenplaats bij Asperen is een eenlaags, voor wat de beide kopse gevels betreft, bakstenen bouwwerk op een circa 12 x 5 m (l x b) metende, rechthoekige plattegrond en gedekt door een uit metalen golfplaat vervaardigd half rond dak. De beide kopgevels bevatten een toegangsoening onder bakstenen strek, met dubbele houten deuren en ter weerszijden een ongeveer vierkante vensteropening voorzien van luiken. Boven de toegangen een ventilatierooster. De Nissenhut is vermoedelijk omstreeks 1950 aan het werk toegevoegd. Het interieur werd niet bezocht.

Waardering

De NISSENHUT / OPSLAGGEBOUW / MAGAZIJN op de Wapenplaats bij Asperen is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op en is toegevoegd aan: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw).

Het betreft hier een voorbeeld van een gemakkelijk te (ver)plaatsen, grotendeels van ijzeren golfplaten vervaardigde hal van een type dat sinds de uitvinding ervan op vele plaatsen en in talrijke functies is toegepast.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van de toepassing van dit type hallen in een militaire functie.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat vorm en opslagfunctie nog goed herkenbaar zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie